

Foreign Financing in Iran: A Jurisprudential Pathology and Islamic Alternative Solutions

Ahmadreza Safa¹ , Samad Imani Maleki²

1. Assistant Professor, Department of Islamic Economics and Banking, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran
(Corresponding Author).

ahmadrsafa@yahoo.com / ahmadrsafa@khu.ac.ir

2. M.A. in Banking Jurisprudence (Fiqh al-Mu'āmalāt al-Maṣrafiyyah) Head of Sharia Compliance and Supervision, Bank of Industry and Mine, Tehran, Iran.

sa.emani@yahoo.com

Received: 2024/08/28; Accepted: 2025/05/17

Extended Abstract

Undoubtedly, financing government projects through external sources is crucial for initiating infrastructure projects in oil, steel, petrochemicals, and other major industries. The private sector also requires financing to procure equipment and goods, but due to limited domestic liquidity, the unavailability of deferred letters of credit from suppliers (domestic or foreign), and buyers' lack of liquidity, domestic financing is often unfeasible. Consequently, utilizing external financing methods, including foreign financing (fainans), becomes essential for the progress of developing nations.

In banking terminology, fainans refers to a form of credit provision involving medium- to long-term loans from foreign banks to purchase goods and services necessary for project execution, capital equipment, startup services, maintenance, technical and engineering services, and similar needs, often guaranteed by insurance companies. The credit period typically ranges from one to three years, with repayment extending over five to fifteen years. Fainans can be categorized into two main types:

- 1. Buyer's Credit Facility:** In this arrangement, the financing contract is signed between a foreign and a domestic bank, with the latter guaranteeing repayment.
- 2. Line of Credit Facility:** Here, the central bank contracts with a foreign bank, while domestic agent banks assume repayment responsibility.

Research Institute of
Hawzah and University

Journal of Economic Essays; an Islamic Approach (JEE)

Journal homepage: <https://jee.rihu.ac.ir/>

Original Article

In both methods, the credit is transferred to the foreign supplier's account. The client repays the loan to the domestic agent bank, which then settles the debt with the foreign bank. Additional costs, such as management fees, commitment fees, and insurance premiums, must also be considered. These expenses, particularly in high-risk countries like Iran, can amount to 12–16% of the total financing value.

The legal process of *fainans* in Iran involves obtaining necessary permits and completing internal procedures, alongside interest payments, management fees, commitment fees, and insurance costs. This financing method is referenced in the Seventh Development Plan and budgetary laws, such as the 2023 and 2024 budgets (e.g., Clause "L" of Note 1, Clauses "J" and "Zh" of Note 7, and Clause "H" of Note 15). Additionally, Clause "Z" of Note 3 in the 2022 budget and Clause "V" of Note 3 in the 2023 budget mandate Sharia compliance in foreign financing contracts.

Methodology: This study employed a library research method to analyze the operational process of *fainans*. The second section adopted a descriptive-analytical approach to examine its jurisprudential implications, while the third section used *ijtihadi* (jurisprudential) analysis to propose Islamic alternatives to conventional *fainans*.

Findings: Despite existing economic and legal studies on *fainans*, few address its Sharia compliance. This paper fills that gap by analyzing its jurisprudential dimensions and proposing Sharia-compliant frameworks. Key findings include:

- ≠ Conventional *fainans*, based on interest-bearing loans (*riba*), violates Islamic principles.
- ≠ Additional fees charged by central and agent banks constitute unlawful gain (*akl mal bil-batil*).

Discussion and Conclusion: Given the Sharia prohibition of conventional *fainans*, this paper proposes three Islamic alternatives:

1. **Agency-Based Murabaha (Murābahah Wikālati):** The central bank negotiates with foreign entities, while domestic agent banks guarantee repayment. The client purchases goods/services on deferred payment terms.
2. **Agency-Based Ju'alah (Ju'alah Wikālati):** Similar to Murabaha but framed as a service contract (*ujrah*), where the foreign bank acts as a contractor.
3. **Debt Discounting (Tanzil al-Dayn):** The foreign bank discounts the supplier's receivables, with the client repaying the principal at maturity.

Among these, agency-based Murabaha is the most viable due to its international acceptance. However, if foreign banks refuse cooperation and external financing remains indispensable, the Islamic government may permit *fainans* under *maslahah* (public interest), as determined by the Expediency Discernment Council.

Policy Recommendations

- ≠ Strengthen legal and operational frameworks for Islamic financing.
- ≠ Clarify the roles of the central bank and agent banks in Sharia-compliant contracts.
- ≠ Enhance transparency in international agreements to align with Islamic principles.

Keywords: Banking, Foreign Financing, *Fainans*, *Riba*, Murabaha, Ju'alah, Debt Discounting.

Acknowledgments: The authors extend gratitude to the journal editors and reviewers for their valuable feedback.

Conflict of Interest: The authors declare no conflicts of interest.

Cite this article: Ahmad Reza Safa & Samad Imani Maleki. (2025), "Foreign Financing in Iran: A Jurisprudential Pathology and Islamic Alternative Solutions", Journal of Economic Essays; an Islamic Approach, 22(45): 69-90.

تأمین مالی خارجی (فاینانس) در ایران: آسیب‌شناسی فقهی و راهکارهای اسلامی جایگزین

احمد رضا صفا^۱، صمد ایمانی ملکی^۲

۱. استادیار، گروه اقتصاد و بانکداری اسلامی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

mehdi.razm@gmail.com

۲. کارشناس ارشد فقه بانکی، مسئول نظارت و تطبیق شرعی بانک صنعت و معدن، تهران، ایران.

sa.emani@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷

چکیده گسترده

بی‌تردید تأمین مالی پروژه‌های دولتی از منابع خارجی برای راه‌اندازی طرح‌های زیربنایی نفتی، فولاد، پتروشیمی و بسیاری از صنایع بزرگ و زیرساختی، از اهمیتی بسزا برخوردار می‌باشد. بخش خصوصی نیز برای توسعه طرح‌های خود نیاز به تأمین تجهیزات و اقلامی دارد که با توجه به محدودیت منابع نقدی و تسهیلات داخلی، عدم قبول اعتبار اسنادی مدت‌دار فروشندگان کالاها و خدمات (داخلی یا خارجی) یا فقدان نقدینگی خریداران تأمین مالی بخش خصوصی در داخل امکان پذیر نیست. از این رو، استفاده از منابع مالی خارجی از هر طریق ممکن از جمله تأمین مالی خارجی (فاینانس) برای پیشرفت کشورهای در حال توسعه اهمیت می‌یابد.

در اصطلاح بانکی فاینانس نوعی تأمین اعتبار و به گرفتن وام میان و بلندمدت از بانک خارجی برای خرید کالاها و خدمات لازم برای اجرای طرح‌ها و خرید تجهیزات سرمایه‌ای مورد نیاز واحدهای تولیدی، خدمات راه‌اندازی، تعمیر و نگهداری، خدمات فنی و مهندسی طرح‌ها و مانند آن اطلاق می‌شود که توسط شرکت‌های بیمه تضمین می‌شود. مدت اعتباردهی اغلب یک تا سه سال و بازپرداخت آن حدود پنج تا پانزده سال به طول می‌انجامد. فاینانس انواع مختلفی دارد که عبارت‌اند از:

الف) تسهیلات اعتبار خریدار: در این حالت، قرارداد پرداخت تسهیلات بین بانک خارجی و داخلی منعقد می‌شود و بانک داخلی ضامن بازپرداخت اقساط است.

ب) تسهیلات خط اعتباری: در این روش، بانک مرکزی با بانک خارجی قرارداد می‌بندد و بانک‌های عامل مسئولیت پرداخت اقساط را برعهده دارند. در هر دو روش، اعتبار به حساب تأمین‌کننده خارجی واریز می‌شود. مشتری فاینانس براساس قرارداد وجوه پرداختی را به حساب بانک عامل داخلی پرداخت می‌کند. از این رو، بانک‌های عامل داخلی مسئولیت پرداخت اقساط مشتری را به بانک خارجی برعهده دارند. توجه به هزینه‌های جانبی و تضامین مختلف، از جمله بیمه و کارمزدها در اینجا ضروری است. در فاینانس، هزینه‌هایی همچون هزینه مدیریت، هزینه تعهد، و حق بیمه به وجود می‌آید. هزینه مدیریت معمولاً یک بار در زمان شروع استفاده از تسهیلات پرداخت می‌شود. همچنین، هزینه تعهد به صورت سالیانه و براساس مبلغ اعتبار استفاده‌نشده، محاسبه می‌شود. حق بیمه نیز براساس رتبه ریسک کشورها تعیین می‌شود. این هزینه‌ها به‌ویژه در کشورهای مانند ایران که دارای رتبه ریسک بالایی هستند، می‌تواند به ۱۲ تا ۱۶ درصد مبلغ کل فاینانس برسد.

فرآیند قانونی فاینانس در ایران شامل اخذ مجوزهای لازم و تکمیل فرآیندهای داخلی توسط مجری طرح به همراه هزینه‌هایی چون بهره، هزینه مدیریت، هزینه تعهد، و حق بیمه است. این روش تأمین مالی در قانون برنامه هفتم و قوانین بودجه‌ای از قبیل قانون بودجه ۱۴۰۲، بند «ل» تبصره ۱

Research Institute of
Hawzah and University

جستارهای اقتصادی با رویکرد اسلامی

Journal homepage: <https://iee.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

و ۱۴۰۳ بندهای «ج و ژ» تبصره ۷ و بند «ه» تبصره ۱۵ می‌توان مشاهده نمود. البته بند «ز» تبصره ۳ قانون بودجه ۱۴۰۱ و بند «و» تبصره ۳ قانون بودجه ۱۴۰۲ و تبصره «۱» قانون بودجه ۱۴۰۳، رعایت موازین شرعی در قراردادهای مربوط به تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) مندرج در این تبصره و سایر تبصره‌های این قانون را الزامی نموده است.

روش: این نوشتار نخست به روش کتابخانه‌ای به موضوع‌شناسی، تحلیل فرایند عملیاتی فاینانس و در قسمت دوم مقاله به روش توصیفی - تحلیلی به تحلیل فقهی فاینانس می‌پردازد. بخش سوم مقاله به روش تحلیل فقهی (اجتهادی) اختصاص به ارائه راهکارهای اسلامی جایگزین برای فاینانس متعارف می‌پردازد.

نتایج: در این مقاله با مروری بر مقالات و پژوهش‌های پیشین در مورد فاینانس، سعی در ارائه یک چهارچوب جامع برای تأمین مالی خارجی مطابق با اصول اسلامی شده است. هرچند در زمینه موضوع‌شناسی اقتصادی و حقوقی این روش تأمین مالی، مقالاتی نگاشته شده، اما با وجود اهمیت بررسی شرعی و دغدغه قانونگذار بر شرعی بودن این روش، مقالات یادشده به بررسی فقهی این روش تأمین مالی نپرداخته‌اند. براساس این، بررسی فقهی ماهیت و سازوکارهای فاینانس برای تطبیق آن با ضوابط اسلامی و ارائه الگوهای جدیدی است که مطابق با اصول فقهی، امری ضروری می‌باشد. این مقاله با اشاره به ضرورت تطبیق فاینانس با فقه اسلامی، نیاز به اصلاحات قانونی و ایجاد سازوکارهای جدید برای استفاده از منابع مالی خارجی را مطرح می‌کند. همچنین، ضمن اشاره به پیچیدگی‌های قراردادهای بین‌المللی و ضرورت شفافیت بیشتر قوانین، به نقش دولت و بانک مرکزی در تنظیم و نظارت بر این فرآیندها تأکید دارد.

با استناد به ضوابط اسلامی، به‌ویژه ممنوعیت ربا، رویکرد فعلی فاینانس، مبنی بر پرداخت بهره، با اصول شرعی مغایرت دارد؛ زیرا نوع قرارداد براساس مستندات وام (قرض) بانک خارجی است که مشروط بر دریافت زیاده (ربا) و شرعاً ممنوع می‌باشد. همچنین، دریافت هر نوع کارمزد و سایر هزینه‌های اضافی توسط بانک مرکزی، بانک عامل داخلی و خارجی برای این روش ربوی از مصادیق اکل مال به باطل، شرعاً و قانوناً مجاز نمی‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به ممنوعیت شرعی روش متعارف تأمین مالی خارجی و براساس بررسی‌های انجام‌شده در این نوشتار، سه شیوه تأمین مالی اسلامی جایگزین برای فاینانس پیشنهاد می‌شود:

۱. **مراجعه و کالتی:** در این روش، بانک مرکزی مذاکره‌کننده اصلی با طرف خارجی (بانک مرکزی کشور خارجی یا بانک‌های عامل خارجی)، ارائه‌دهنده خدمات به بانک‌های عامل داخلی و متقاضیان تأمین مالی داخلی می‌باشد. بانک عامل داخلی نیز تضمین‌کننده مشتری داخلی نسبت به بانک خارجی و ارائه‌دهنده خدمات و در نهایت تسویه برای مشتری داخلی می‌باشد. رابطه مشتری داخلی و بانک عامل خارجی نیز رابطه خریدار و فروشنده کالاها و خدمات به‌صورت نسبی (اقساطی یا یکجا سررسید) می‌باشد.

۲. **جعاله و کالتی:** در این روش بانک مرکزی به‌عنوان مذاکره‌کننده اصلی با طرف خارجی (بانک مرکزی کشور خارجی یا بانک‌های عامل خارجی)، ارائه‌دهنده خدمات به بانک‌های عامل داخلی و متقاضیان تأمین مالی داخلی می‌باشد. بانک عامل داخلی نیز تضمین‌کننده مشتری داخلی نسبت به بانک خارجی و ارائه‌دهنده خدمات و در نهایت تسویه برای مشتری داخلی می‌باشد؛ ولی رابطه بانک عامل خارجی و مشتری در این روش، پیمانکار و کارفرما (جاعل و عامل در جعاله) می‌باشد.

۳. **تنزیل دین:** در این روش، بانک خارجی به فروشنده کالاها و خدمات تضمین می‌دهد که تمام یا بخشی از بدهی او را از متقاضی تأمین مالی (فاینانس) را تنزیل نماید. مبلغ تنزیل‌شده در اصل همان مبلغ اصلی اعتبار درخواستی است. مشتری تأمین اعتبار بعد از خرید کالاها و خدمات درخواستی خود اسناد مربوطه را به بانک خارجی تحویل می‌دهد و بانک خارجی نیز بدهی او به شرکت خارجی را تنزیل و مبلغ را به حساب آن شرکت واریز می‌نماید. مشتری مکلف است در سررسید اصل مبلغ را به بانک خارجی پرداخت نماید. این روش هم در مورد خرید کالا و هم خدمات قابلیت دارد.

با توجه به سابقه ابزار مراجعه در میان نهادهای مالی بین‌المللی و محدودیت‌های دیگر روش‌ها، روش مراجعه و کالتی به‌عنوان بهترین گزینه برای جایگزینی فاینانس فعلی شناخته می‌شود.

در صورتی که بانک خارجی حاضر به همکاری از طریق روش‌های پیشنهادی نشده و استفاده از منابع مالی خارجی برای کشور ضروری باشد، دولت اسلامی از باب مصلحت، مجاز به استفاده از این منابع خواهد بود. تشخیص مصادیق مصلحت با مراجع ذی‌صلاح تصمیم‌گیر بالادستی همچون مجمع تشخیص مصلحت نظام است. در نهایت توسعه زیرساخت‌های قانونی و عملیاتی و تعیین نقش بانک مرکزی و بانک‌های عامل، در راستای اصلاح فرآیندها و قراردادهای بین‌المللی فاینانس فعلی با به‌کارگیری روش‌های اسلامی از اهمیتی بسزا برخوردار است تا این فرآیند کاملاً مطابق با ضوابط اسلامی انجام پذیرد. بنابه قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۲، بانک مرکزی به‌عنوان مسئول استقرار بانکداری اسلامی، وظیفه تهیه مقررات و شرایط اجرایی سازی تأمین مالی خارجی (فاینانس) براساس روش‌های تأمین مالی اسلامی را دارد.

Research Institute of
Hawzah and University

جستارهای اقتصادی با رویکرد اسلامی

Journal homepage: <https://iee.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی: بانکداری، تأمین مالی خارجی، فاینانس، ربا، مرابحه، جعاله، خرید دین.
تقدیر و تشکر: نویسندگان این مقاله از تمامی کسانی که در به ثمر نشستن این مقاله به‌ویژه سردبیر مجله و داوران گرامی برای نظرات مفیدشان تشکر می‌کنند.

تعارض منافع: نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی برای اعلام مرتبط با محتوای این مقاله ندارند.

استناد: احمد رضا صفا، صمد ایمانی ملکی (۱۴۰۴)، «تأمین مالی خارجی (فاینانس) در ایران: آسیب‌شناسی فقهی و راهکارهای اسلامی جایگزین»، مجله جستارهای اقتصادی با رویکرد اسلامی، ۲۲(۴۵): ۶۹-۹۰.

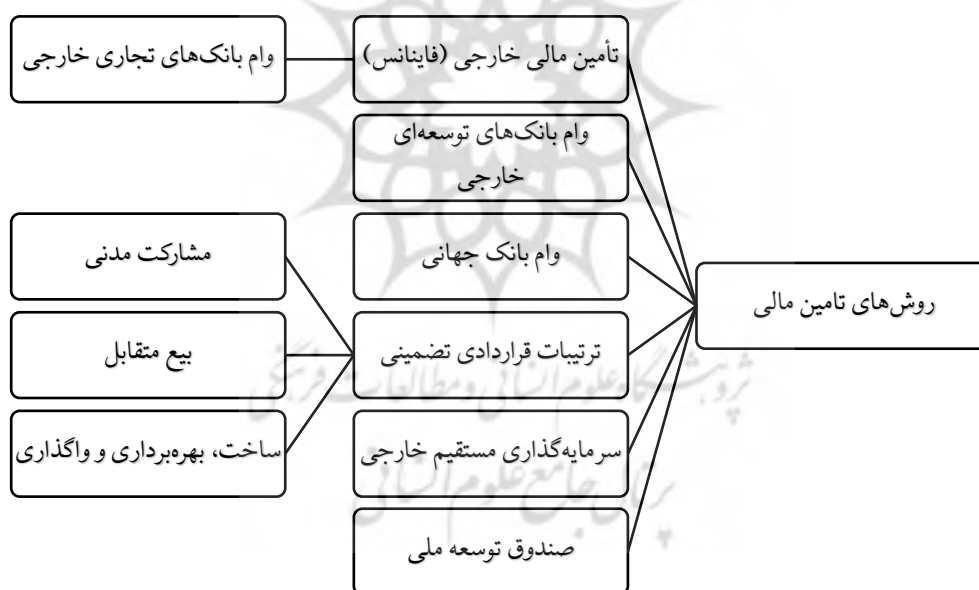

۱. مقدمه

بی‌تردید تأمین مالی طرح‌های اقتصادی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است. این کشورها به‌منظور پیشرفت در عرصه اقتصادی نیازمند منابع مالی فراوان هستند. شاید برخی از طرح‌های اقتصادی را بتوان با منابع مالی داخلی انجام داد؛ اما تأمین مالی بسیاری از طرح‌های مهم و زیربنایی مورد نیاز این کشورها از طریق منابع دولتی به‌سختی امکان‌پذیر است و در مواردی در عمل، امکان‌پذیر نیست و برخورداری از منابع خارجی برای راه‌اندازی این طرح‌ها از قبیل طرح‌های نفتی، فولاد، پتروشیمی و بسیاری از صنایع بزرگ و زیرساختی، از اهمیتی بسزا برخوردار می‌باشد.

از طرف دیگر، شرکت‌های خصوصی نیز برای توسعه طرح‌های خود نیاز به تأمین تجهیزات و اقلامی دارند که منابع نقدی آن را در اختیار نداشته و منابع داخلی کشور نیز محدود است. از طرفی فروشندگان کالاها و خدمات (داخلی یا خارجی) نیز حاضر به قبول اعتبار اسنادی مدت‌دار نبوده یا خریداران نیز به‌خاطر فقدان نقدینگی نمی‌توانند اقدام به خرید نقدی کنند. همچنین، محدودیت تسهیلات داخلی و فقدان شرایط لازم به افتتاح اعتبار اسنادی از دیگر مشکلات تأمین مالی بخش خصوصی است. از این‌رو، تأمین مالی خارجی (فاینانس) و استفاده از منابع سرمایه‌گذاران خارجی اهمیت می‌یابد.

تأمین مالی خارجی به روش‌های وام، ترتیبات قراردادی تضمینی، سرمایه‌گذاری خارجی و صندوق توسعه ملی امکان‌پذیر می‌باشد؛ البته در برخی از این روش‌ها همانند فاینانس اصل و سود از طریق سیستم بانکی و یا نماینده مالی دولت تضمین می‌شود. در شکل ۱ روش‌های مختلف تأمین مالی خارجی در کشور نشان داده شده است:

شکل ۱: روش‌های مختلف تأمین مالی خارجی در کشور

فاینانس در لغت در معانی مختلفی از جمله سرمایه‌گذاری، مالیه، علم دارایی، تهیه کردن سرمایه، تهیه کردن پول، در کارهای مالی داخل شدن به کار رفته است. بنابراین، واژه فاینانس در لغت به معنای مطلق تأمین مالی به کار می‌رود. در اصطلاح بانکی فاینانس به گرفتن وام و اعتبار میان مدت و بلندمدت از بانک خارجی برای خرید کالاها و خدمات لازم جهت اجرای طرح‌ها و خرید تجهیزات سرمایه‌ای مورد نیاز واحدهای تولیدی، خدمات راه‌اندازی، تعمیر و نگهداری، خدمات فنی و مهندسی طرح‌ها و مانند آن اطلاق می‌شود که توسط شرکت‌های بیمه تضمین می‌شود (فصل چهارم مجموعه مقررات ارزی، ۱۴۰۱، ص ۱۰).

این روش که نوعی اعتبار خرید محسوب می‌شود، در قالب اعتبارات میان مدت است که بانک‌های اعتباردهنده خارجی به خریداران،

اعتبار پرداخت می‌کنند. در این روش بانک عامل خارجی در سررسیدهای مشخص اصل و فرع وجوه پرداختی را از بانک تضمین‌کننده قرارداد یا همان بانک عامل داخلی دریافت می‌نماید. این روش تأمین مالی در صورتی دارای توجیه اقتصادی است که نرخ آن پایین‌تر از تسهیلات داخل کشور بوده و بازپرداخت آن بلندمدت‌تر باشد و یا در کشور با کمبود منابع اعتباری مواجه باشیم؛ وگرنه با توجه به هزینه‌های جانبی مانند بیمه و تضامین و وجود واسطه‌هایی که هر کدام کارمزد جداگانه می‌گیرند این روش گران‌تر از تأمین مالی داخلی خواهد بود. مدت این شیوه اعتباردهی اغلب یک تا سه سال و بازپرداخت آن حدود پنج تا پانزده سال به طول می‌انجامد که بنا به نوع طرح و توافق، متفاوت است (بانک مرکزی، ۱۴۰۱، ص ۵).

در سطوح کلان کشور، از این روش تأمین مالی برای تأمین منابع مالی مورد نیاز طرح‌های پالایشگاهی و پتروشیمی، تکمیل زنجیره نفت و گاز، تولید مواد پایه پتروشیمی و سوخت، احداث نیروگاه اتمی تولید برق، توسعه زیرساخت‌های اقتصادی و شهری همانند فاضلاب استفاده می‌شود که نمونه آن را در قانون برنامه هفتم و قوانین بودجه‌ای از قبیل قانون بودجه ۱۴۰۲، بند «ل» تبصره ۱ و ۱۴۰۳ بندهای «ج و ژ» تبصره ۷ و بند «ه» تبصره ۱۵ می‌توان مشاهده نمود.

به‌طورمثال، بند «الف» ماده ۳ قانون برنامه هفتم بیان می‌کند: وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است با همکاری سازمان، بانک مرکزی و سایر دستگاه‌های اجرایی تا پایان هر سال، برنامه تأمین مالی رشد اقتصادی هدف در سال بعد، از جمله میزان منابع مالی مورد نیاز و نحوه تأمین آن از بازار سرمایه، منابع بانکی، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی خارجی با رعایت اصل هشتادم (۸۰) قانون اساسی، بیمه، مولدسازی و فروش اموال و دارایی‌ها، منابع صندوق توسعه ملی و سایر منابع را تهیه نموده و به تصویب هیئت وزیران برساند و گزارش آن را هر سه ماه یکبار به مجلس ارائه کند.

هرچند طبق قوانین بالادستی همچون بند ۵ ماده ۴۳ قانون اساسی ربا و دیگر معاملات باطل و حرام ممنوع است، براساس بند «ز» تبصره ۳ قانون بودجه ۱۴۰۱ و بند «و» تبصره ۳ قانون بودجه ۱۴۰۲ و تبصره ۱ قانون بودجه ۱۴۰۳، رعایت موازین شرعی در قراردادهای مربوط به تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) مندرج در این تبصره و سایر تبصره‌های این قانون الزامی است؛ البته در تبصره بند «الف» ماده ۴ قانون برنامه ششم کشور تأکید می‌شود که استفاده دستگاه‌های اجرایی از تسهیلات مالی خارجی با اولویت تأمین مالی اسلامی در طول اجرای قانون برنامه ششم در قالب قوانین بودجه سنواتی مجاز است.

به‌طور خلاصه بنا به قرارداد نمونه و قراردادهای بررسی شده توسط نویسندگان، بانک خارجی با پرداخت وام وجوهی را به تملیک متقاضی در می‌آورد و وام‌گیرنده داخلی متعهد است طی مدت معین اصل و بهره وام را به بانک بدهد. محاسبه بهره بر دو صورت است: یکی نرخ شناور شش ماهه به اضافه حاشیه سود و دیگری نرخ ثابت. البته این نرخ‌ها در زمان‌های مختلف براساس قواعد بین‌المللی متفاوت است. هزینه‌های دیگر شامل موارد زیر است:

(الف) هزینه مدیریت که یک بار در زمان شروع استفاده از تسهیلات دریافت می‌شود؛

(ب) هزینه تعهد که مربوط به مبلغ اعتبار استفاده نشده است و به‌صورت سالانه گرفته می‌شود.

(ج) حق بیمه که براساس رتبه ریسک هر کشور تعیین می‌شود.

براساس این، بررسی ماهیت فقهی این روش تأمین مالی و ارائه راهکارهای اسلامی از اهمیت کاربردی برخوردار می‌باشد.

۲. پیشینه

در مورد تأمین مالی خارجی (فاینانس) این مقالات نوشته شده است. فردریک تانگ و کریشنا مورتی (۲۰۱۴) در «قانون و پروژه فاینانس» معتقد است که فاینانس جریان‌های نقدی قابل تأیید را از طریق دو مکانیسم انجام می‌دهد: الف) ترتیبات قراردادی که با ساختار بندی پروژه در یک نهاد مجزا و مجزا از حامی مالی امکان‌پذیر می‌شوند و ب) اجرای خصوصی این قراردادها از طریق شبکه‌ای از حساب‌های مالی طرح که کنترل وام‌دهنده، جریان‌های نقدی پروژه را تضمین می‌کند. از این رو، لازم است برای تأمین مالی کشورهایی با ساختار حقوقی ضعیف، افزون بر تضامین دولتی، تضامینی از طرف مشتریان تأمین مالی ارائه شود.

رابرت کلوز (۲۰۱۶) در کتاب «تأمین مالی فاینانس برای صنعت نفت بین‌المللی» ویژگی‌های اساسی فاینانس، تجزیه و تحلیل ریسک وام‌دهنده و جریان‌های نقدی و منابع را تشریح می‌کند. در نهایت به بررسی فاینانس در صنعت نفت و گاز و به‌طور خاص‌تر، ریسک‌ها، ساختارهای تجاری و قراردادهایی می‌پردازد که معمولاً در بخش‌های مختلف صنعت یافت می‌شوند. سرانجام، در قسمت سوم از مفاهیم کلی تأمین مالی پروژه استفاده می‌کند و این مفاهیم را در پروژه‌های نفت و گاز به کار می‌گیرد.

فیضی چکاب و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش «بررسی موانع و کاستی‌های تأمین مالی خارجی در حقوق ایران» به بررسی موانع و کاستی‌ها در حقوق ایران پرداخته و روش‌های تأمین مالی خارجی را نیز بررسی کرده است. حاجیانی و صبحیه (۱۳۹۶) در تحقیق «بررسی مشکلات فاینانس خارجی در طرح‌های عمرانی و ارائه راهکار (نمونه موردی سد رودبار لرستان)» به فاینانس سد رودبار لرستان (یک طرح عمرانی) که از کشور چین فاینانس شده پرداخته است. در پایان با توجه به تجربیات این طرح راهکارهایی جهت فاینانس طرح‌های عمرانی پیشنهاد شده است.

حسینلو و پورقصاب امیری (۱۳۹۷ب) در پژوهش «بررسی مسئولیت مدنی بانک‌ها در قبال جبران خسارت ناشی از تخلف در قراردادهای فاینانس بانکی» فاینانس را خط اعتباری می‌داند که توسط بانک‌ها و یا مؤسسات مالی خارجی مورد تأیید بانک مرکزی، در اختیار بانک‌های داخلی به‌منظور اجرای طرح‌های جدید زیربنایی، تولیدی، طرح‌های توسعه‌ای و همچنین خرید فن‌آوری، ماشین‌آلات، تجهیزات سرمایه‌ای و خدمات فنی مهندسی قرار می‌دهند و بیان می‌کنند که فرایند حقوق آن تابع موازین حقوقی داخلی کشورها نیست و بیش از اینکه تابع قانون متبوع مرجع رسیدگی‌کننده باشد (به‌ویژه در روش‌های حل اختلاف) تابع اراده طرفین، قواعد و مقررات حل اختلافات بازرگانی بین‌المللی قابل اجرا در موضوع است.

حسینلو و پورقصاب امیری (۱۳۹۷الف) در پژوهش «بررسی مسئولیت مدنی بانک‌ها در قبال کمک‌های فنی، اقتصادی، مالی طرح‌های عمرانی و تولیدی از طریق تسهیلات فاینانس بانکی» به این نتیجه دست یافته‌اند که در تأمین مالی به روش فاینانس پس از ارزیابی به‌عمل‌آمده و حصول توافق نهایی در رابطه با نحوه انجام طرح و نرخ سود مورد نظر، قراردادی بین طرفین به امضا می‌رسد که بر مبنای آن طرف ایرانی ۱۵ درصد از مبلغ کل فاینانس را به‌عنوان پیش‌پرداخت در نزد بانک‌های کشور طرف مقابل گشایش اعتبار نماید. سپس با اختصاص ۸۵ درصد باقیمانده از سوی طرف مقابل مرحله عملیاتی طرح آغاز خواهد شد. نکته قابل توجه در رابطه با قرارداد فاینانس رسیدن به استاندارد واحد و بین‌المللی در رابطه با اجرای طرح است؛ زیرا اختلاف در قوانین و استانداردهای دو کشور ممکن است مشکلاتی را به وجود آورد.

موسوی اصفهانی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «صنعت نفت و شیوه‌های تأمین مالی (فاینانس) در ایران» به بررسی چالش‌های نظام حقوقی حاکم بر قراردادهای فاینانس خارجی شرکت ملی نفت ایران پرداخته‌اند و معتقدند قراردادهای بین‌المللی نفتی، نوسانات زیادی در ماهیت شروط عمومی قراردادها دارند؛ از این رو تصویب قوانین بین‌المللی شفاف در صنعت نفت ضروری است. ایمانی و درویشی (۱۴۰۰) در مقاله «مقصود؛ منابع، روش‌ها و قراردادهای تأمین مالی در طرح‌های نفت و گاز» به بررسی انواع تأمین مالی از جمله فاینانس و امکان استفاده از آنها در طرح‌های نفتی پرداخته‌اند. سامی و درکی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «الهام بررسی تأثیر موانع حقوقی فاینانس در سرمایه‌گذاری خارجی بر اقتصاد ایران» به بررسی رابطه فاینانس با سرمایه‌گذاری خارجی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران پرداخته‌اند.

با وجود دغدغه قانون‌گذار بر شرعی بودن این روش تأمین مالی، مقالات یادشده به بررسی فقهی این روش تأمین مالی نپرداخته‌اند. این نوشتار در ابتدا به روش کتابخانه‌ای به موضوع شناسی، تحلیل فرایند عملیاتی فاینانس پرداخته و سپس به روش توصیفی - تحلیلی به بررسی فقهی این روش تأمین مالی پرداخته است. در پایان راهکارهایی برای حل چالش‌های فقهی روش متعارف ارائه داده است.

۳. موضوع‌شناسی تسهیلات تأمین مالی خارجی (فاینانس)

فاینانس از منابع مهم تأمین اعتبار بین‌المللی از طریق بانک‌ها و مؤسسات مالی تجاری خارجی می‌باشد که به‌صورت وام میان یا بلندمدت و با نرخ بهره بالاتری نسبت به وام‌های بانک‌های بین‌المللی توسعه‌ای پرداخت می‌شود. در این نوع تأمین مالی برای خرید کالاها و خدمات از جهت محدوده جغرافیایی، به کشور وام‌دهنده محدود است و باید در ابتدا قرارداد تجاری فی‌مابین متقاضی وام (مشتري تأمین مالی) و

تولیدکننده کشور خارجی منعقد شده تا براساس آن قرارداد تجاری استفاده از فاینانس امکان‌پذیر شود. پرداخت فاینانس توسط بانک‌ها و موسسات مالی تجاری خارجی غالباً به روش‌های ذیل انجام می‌شود:

الف) تسهیلات اعتبار خریدار: اگر قرارداد پرداخت تسهیلات بین بانک خارجی و بانک داخلی منعقد شود، درخواست‌کننده استفاده از تأمین مالی خارجی (فاینانس) اقدام به انعقاد قرارداد با بانک خارجی تحت عنوان تأمین اعتبار لازم برای خریدار می‌کند. در این روش بانک داخلی (بانک وام‌گیرنده) ضامن بازپرداخت اقساط طبق قرارداد است.

ب) تسهیلات خط اعتباری: در این روش که در ایران مرسوم است، خط اعتباری برای کشور استفاده‌کننده از تسهیلات باز می‌شود. به‌دیگرسخن، طرف قرارداد بانک مرکزی است و بانک‌های عامل متعهد به پرداخت اقساط به طرف خارجی می‌شوند. متقاضیان استفاده‌کننده از منابع خارجی (فاینانس) می‌توانند با مراجعه به بانک‌های عامل در قالب تسهیلات فاینانس یا خط اعتباری از آن استفاده نمایند. بنابراین، در روش تسهیلات خط اعتباری، بانک مرکزی با بانک خارجی طرف حساب می‌شود و شرایطی را برای پرداخت آن توافق می‌کنند. همچنین، اولویت‌های پرداخت نیز توسط بانک مرکزی و پرداخت‌کننده تسهیلات (بانک خارجی) توافق می‌شود. سپس بانک مرکزی خط اعتباری تخصیص داده‌شده را بین بانک‌های عامل تقسیم می‌کند و متقاضیان برای استفاده از این منابع به بانک‌های عامل معرفی شده، مراجعه می‌کنند. بانک عامل نیز براساس معیارهایی مشتری را ارزیابی اعتباری و بعد از طی این مراحل میزان منابعی تخصیصی به هر مشتری را مشخص می‌کند (زمانی فراهانی، ۱۳۸۶، ص ۱۹۴).

در همه این روش‌ها، بانک خارجی مبلغ وام را از طرف مشتری به حساب فروشنده کالاها و خدمات کشور متبوع خود واریز می‌کند و به خود مشتری و یا بانک عامل داخلی نمی‌پردازد. البته طرف حساب بانک خارجی برای بازپرداخت اقساط وام، مشتری نبوده و بانک عامل داخلی است که باید در سررسید، هر قسط را از مشتری دریافت و به حساب بانک خارجی واریز نماید. مشتری نیز بنا به توافق، متعهد است وجه اقساط را در سررسید، به حساب بانک عامل داخلی واریز کند.

در هر صورت بانک خارجی پس از ارسال مجوز پرداخت وام از بانک گشاینده اعتبار اسنادی، اعتبار لازم را به حساب فروشنده آن واریز می‌کند. برای بانک خارجی اهمیتی ندارد طرحی که قرار است تسهیلات دریافتی صرف آن شود، اقتصادی و سودآور باشد. ازاین‌رو، برای بازپرداخت اصل و بهره آن، از شرکت وام‌گیرنده دولتی یا خصوصی، تضامینی جهت الزام به بازپرداخت می‌گیرد. بانک خارجی براساس اسناد ارائه‌شده، تسهیلات را به حساب فروشنده واریز می‌کند. البته بانک خارجی در قرارداد می‌تواند نظارت و بازدید را نیز شرط کند.

دوره استفاده از این روش تأمین مالی، براساس دوره حمل و اجرای طرح مندرج در قراردادهای تجاری با توجه به خط‌مشی سازمان توسعه همکاری‌های اقتصادی تعیین می‌شود. به‌طورمعمول، این دوره یک تا سه سال و بازپرداخت آن حدود پنج تا پانزده سال به طول می‌انجامد. زمان در طرح‌های مختلف، متفاوت می‌باشد (بانک مرکزی، ۱۴۰۱، ص ۵). بنا به قوانین کشور، قرارداد تجاری مرتبط با اعتبار اسنادی پس از پرداخت مبلغ ۱۵ درصد پیش‌پرداخت رسمیت می‌یابد. فروشنده باید در طول دوره نسبت به تهیه و ارسال کالای مورد نظر اقدام نماید. خریدار با ارائه اسناد حمل کالا ۱۵ درصد از مبلغ اسناد را از بانک گشایش‌کننده اعتبار و ۸۵ درصد از مبلغ اسناد را از بانک تسهیلات‌دهنده، مطالبه و به فروشنده پرداخت نماید. طبق قراردادهای منعقدشده به‌طورمعمول ۱۵ درصد سهم پرداختی نقدی خریدار در دو مرحله پرداخت می‌شود که مرحله اول آن به‌هنگام گشایش اعتبار و در قالب پیش‌پرداخت اولیه به ذی‌نفع اعتبار و در مقابل ضمانت‌نامه صادره از سوی فروشنده و مرحله دوم آن همزمان با معامله اسناد صورت می‌پذیرد. در واقع ۸۵ درصد مبلغ قرارداد تجاری در قالب این تسهیلات قابل دریافت است افزون‌براین، هزینه بخش داخلی طرح نیز برعهده مجری است. بنابه مقررات این قرارداد تجاری ضمن تأیید خریدار باید به تأیید وزارتخانه مربوطه نیز برسد (شورای اقتصاد، ۱۳۹۶).

بانک خارجی بعد از تخصیص اعتبار و پرداخت اولین مبلغ، هر شش ماه سود آن را طبق قرارداد دریافت می‌کند. بهره وام براساس مذاکره اولیه و نوع قرارداد با بانک خارجی و شرایط دوره انعقاد خط اعتباری و قوانین کشور خارجی تعیین می‌شود.

به‌طورمثال، با شروع استفاده از تسهیلات، بهره دوران استفاده از تسهیلات به‌صورت هر شش ماه یکبار به بانک خارجی پرداخت می‌شود و با اتمام دوران استفاده از اعتبار، اقساط اصل وام پرداختی آغاز می‌شود. نرخ بهره وام از تاریخ پرداخت اعتبار به فروشنده تا زمان بازپرداخت بر

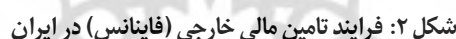
مبنای نرخ توافق شده محاسبه می شود. نرخ بهره یادشده معمولاً نرخ دو روز کاری قبل از شروع دوره بازپرداخت به علاوه حاشیه سودی است که در قرارداد به امضا رسیده است که در دوره بازپرداخت به بانک تأمین کننده مالی به ارز پرداخت خواهد شد. میزان سود این روش تأمین مالی به کشور پرداخت کننده تسهیلات بستگی دارد. براساس مصاحبه با برخی بانک های عامل داخلی در زمان نگارش، نرخ بهره فاینانس با کشور چین حدود ۵ درصد و هند حدود ۹ درصد است. با توجه به اینکه هزینه کرد اعتبار در طی دوره، توافقی است، بانک پرداخت کننده اعتبار، به عنوان مدیریت و جوه باقیمانده، بابت اعتبار استفاده نشده نیز نیم درصد در سال به عنوان هزینه تعهد دریافت می کند.

یکی از تفاوت های روش تأمین مالی خارجی با بانکداری داخلی این است که در بیشتر موارد سود در تسهیلات عقود داخلی با اصل اقساط تجمیع و دریافت می شود؛ ولی در تأمین مالی خارجی (فاینانس) بهره و اصل آن به صورت جداگانه محاسبه و دریافت می شود. تسهیلات مالی خارجی دارای یک سری هزینه های دیگری نیز می باشد؛ مانند هزینه مدیریت به صورت درصدی از مبلغ تسهیلات، که یک بار و در هنگام شروع استفاده از تسهیلات گرفته می شود و معمولاً یک درصد است. هزینه تعهد به صورت درصدی از مبلغ اعتبار استفاده نشده، که به صورت سالیانه گرفته می شود و حق بیمه صادراتی کشور فروشنده کالاها و خدمات که مبتنی بر رتبه ریسک هر کشور محاسبه و گرفته می شود. با توجه به بالا بودن رتبه ریسک اعتباری خارجی ایران، شرکت های بیمه خارجی درصد بالایی را جهت بیمه تأمین مالی خارجی مطالبه می کنند که بین ۱۲ تا ۱۶/۱ درصد مبلغ کل فاینانس نیز گزارش شده است (یافته های پژوهش).

تضمین و وثایق این روش تأمین اعتبار، برای بخش خصوصی موارد متنوعی حسب تشخیص بانک عامل داخلی از قبیل اموال غیر منقول، سفته / برات، برگ سپرده بانکی بلندمدت، اوراق سهام شرکت های پذیرفته شده در بورس، اوراق بهادار و ... است. برای بخش دولتی تنها مصوبه شورای اقتصاد و معجوز ماده ۶۲ قانون محاسبات عمومی لازم است. تمدید سررسید اعتبارات اسنادی فاینانس تا قبل از تاریخ شروع بازپرداخت، مطابق مقررات امکان پذیر است. در صورتی که تمدید فوق به تمدید دوره استفاده از تسهیلات، تغییر دوره بازپرداخت و یا تعویق شروع دوره بازپرداخت منجر شود. با توجه به ضرورت هماهنگی با اعتباردهنده، نیازمند هماهنگی و کسب موافقت قبلی اداره تأمین اعتبارات بانک مرکزی خواهد بود. هزینه های اضافی تمدید سررسید اعتبارات اسنادی فاینانس برعهده خریدار می باشد (بانک مرکزی، ۱۴۰۱، ص ۱۲).

۳-۱. فرآیند قانونی تأمین مالی خارجی (فاینانس) در ایران

براساس مصوبات شماره ۲۲۶۵۸ / ت ۳۳۴۲۲ مورخ ۱۳۸۴/۰۵/۰۱، ۶۹۸۰۷ ت ۳۵۹۱۵ / مورخ ۱۳۸۵/۰۸/۰۶، ۱۴۲۰۶۴ / ت ۵۳۵۲۸ مورخ ۱۳۹۵/۱۱/۱۴ هیئت وزیران و دستورالعمل ۹۶/۱۴۴۷۴۲۲ مورخ ۱۳۹۶/۰۷/۲۲ شورای اقتصاد، استفاده از تسهیلات اعتباری (با تضمین دولت) مشروط به اخذ مجوزهای مورد نیاز و تکمیل فرآیند داخلی توسط مجری طرح به شرح شکل ۲ می باشد.

شورای اقتصاد در جلسه مورخ ۱۴۰۲/۷/۱۲ درخواست شماره ۲۷۷۳۹۵/۱۱۰ مورخ ۱۴۰۱/۱۰/۵ آن دانشگاه در خصوص صدور مجوز استفاده از تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) برای «تجهیز آزمایشگاه مرکزی و جامع دانشگاه تهران» را به استناد ماده ۲۰ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران و بند «الف» تبصره (۳) قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور، بررسی و به شرح ذیل تصویب کرد:

۱. سقف استفاده از تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) حداکثر به مبلغ یکصد و سی میلیون (۱۳۰'۰۰۰'۰۰۰) یورو به عنوان اصل تسهیلات و مبلغ چهل و یک میلیون ششصد و نود و چهار هزار و ششصد و هشتاد (۴۱'۶۹۴'۶۸۰) یورو به عنوان هزینه های تبعی (سود، کارمزد، بیمه و سایر هزینه ها)، جمعاً به مبلغ یکصد و هفتاد و یک میلیون و ششصد و نود چهار هزار و ششصد و هشتاد (۱۷۱'۶۹۴'۶۸۰) یورو تعیین می شود.

۳. دانشگاه تهران متعهد است نسبت به تأمین ۱۵ درصد پیش‌پرداخت از محل تأمین فضاها و فیزیکی و تأسیسات زیربنایی موجود و سایر منابع در اختیار اقدام نماید.

۵. دانشگاه تهران موظف است گزارش عملکرد طرح را هر شش ماه یکبار به سازمان برنامه و بودجه کشور ارسال نماید.

جدول زمانبندی دریافت و بازپرداخت تسهیلات مالی خارجی (فاینانس) تجهیز آزمایشگاه مرکزی و جامع دانشگاه تهران

سال	دریافت تسهیلات (یورو)	اصل تسهیلات	میزان سود، کارمزد، بیمه و سایر هزینه‌ها	جمع	زمان‌بندی بازپرداخت تسهیلات (یورو)
۱۴۰۳	۶۵۰۰۰۰۰۰	--	۱۳۰۰۰۰۰	۱۳۰۰۰۰۰	
۱۴۰۴	۶۵۰۰۰۰۰۰	--	۳۲۵۰۰۰	۳۲۵۰۰۰	
۱۴۰۵	--	۲۴۰۰۱۵۲۵	۱۰۰۱۲۴۱۱	۳۴۰۱۳۹۳۶	
۱۴۰۶	--	۵۰۹۲۱۶۳۵	۱۷۱۰۶۳۳۷	۶۸۰۲۷۸۷۲	
۱۴۰۷	--	۵۵۰۷۶۸۴۰	۱۳۹۵۱۰۳۲	۶۸۰۲۷۸۷۲	
جمع	۱۳۰۰۰۰۰۰۰	۱۳۰۰۰۰۰۰۰	۴۱۶۹۴۶۸۰	۱۷۱۶۹۴۶۸۰	

نمونه دوم قرارداد فاینانس اگزیم بانک هندوستان با بانک‌های کشاورزی، صنعت و معدن، پاسارگاد، اقتصاد نوین، کارآفرین، پارسین، سامان و صندوق توسعه ملی منعقد شده است، بررسی و اشکالات آن مطرح می‌شود (پیوست ۲). این قرارداد در ۱۷ ماده منعقد شده است. در ماده ۱ این قرارداد چنین آورده شده است: «تعهد خارجی: عبارت است از هرگونه تعهد پرداختی کاربر تسهیلات (دریافت‌کننده وام) مربوطه برای پول قرض گرفته بدون وثیقه تحت قراردادهای مشابه که به ارزش خارجی (غیر از «ریال ایرانی») قابل پرداخت در قبال یک نهاد خارجی مستقر در خارج از کشور کاربر تسهیلات است». «وام: به معنای اعتباری است که توسط ارائه‌دهنده تسهیلات در اختیار متقاضیان قرار می‌گیرد تا تعهد خرید کالاها و خدمات و پرداخت هزینه‌ها طبق این موافقت‌نامه که در ماده ۲ توضیح داده شده است مصرف شود». همچنین در ماده ۲ این قرارداد آمده است: «وام به شرطی در دسترس خواهد بود که قراردادهای فردی توسط طرفین در یا قبل از انقضای دوره در دسترس بودن اجرا شده باشد. ارائه‌دهنده وام پس از انقضای دوره، موظف به پرداخت تسهیلات نخواهد بود».

همچنین در ماده ۸ آمده است: نرخ بهره برای کلیه پرداخت‌ها تا ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۵ برابر با نرخ مرجع اولین پرداخت وام خواهد بود. نرخ مرجع برای همه پرداخت‌ها در تاریخ ۰۱ اکتبر ۲۰۱۵ یا بعد از آن، هر سال توسط ارائه‌دهنده وام بازنشانی می‌شود که از ۱ اکتبر همان سال شروع می‌شود و در ۳۰ سپتامبر سال بعد به پایان می‌رسد. نرخ مرجع برای تمام پرداخت‌های انجام‌شده در این سال‌ها، نرخ مرجع برای اولین پرداخت در آن سال مربوطه خواهد بود. ماده ۹ این قرارداد مربوط به هزینه‌های فاینانس می‌باشد:

۱. متقاضی فاینانس مربوطه باید قبل از اولین پرداخت به ارائه‌دهنده وام پرداخت کند:

(الف) هزینه مدیریت یکباره به نرخ ۰/۵ درصد براساس مبلغ مربوط به تسهیلات فردی تحت یک توافق‌نامه فردی؛

(ب) هزینه ضمانت که به شرح زیر تعیین می‌شود:

* پیش‌پرداخت مبلغی که باید ۴٪ (چهار درصد) مبلغ تسهیلات انفرادی باشد.

* به انتخاب کاربر فاینانس:

(ج) پیش‌پرداخت مبلغ ۴٪ (چهار درصد) از هزینه‌های تسهیلات قابل پرداخت برای کل مدت تسهیلات انفرادی یا (۲) ۱٪ (یک درصد) در سال از هزینه‌های تسهیلات قابل پرداخت سالانه است.

روشن است که نظام بانکداری متعارف مبتنی بر بهره، هر نوع وام و اعتباری که پرداخت می‌شود، چه برای مصارف داخلی آن کشور باشد و چه برای مصارف خارجی (در قالب فاینانس و...) به صورت قرض با زیاده (قرض ربوی) پرداخت می‌شود.

۴. بررسی فقهی تأمین مالی خارجی (فاینانس)

در بانکداری رایج نرخ بهره به دو صورت ثابت و متغیر وجود دارد. این نرخ توافقی وام، در قبال مدت قرض پول بوده و بنا به نظر فقها شرط زیاده (در وام) جایز نیست (امام خمینی رحمته، ۱۴۲۵، ص ۶۳۹). قاعده کلی این قسم ربای رایج، قرض به شرط هر نوع زیاده می‌باشد. قسم دیگر ربا، ربای جاهلی یا فضل به معنای تمديد مهلت بدهی در مقابل افزایش مبلغ می‌باشد که در تأخیر تادیه اسناد مالی به‌ویژه در جرایم یا امهال قراردادها در صنعت بانکداری بین‌الملل رایج می‌باشد. به دلیل شدت حرمت ربا، در موارد شبهه ربا اصل بر پرهیز از آن می‌باشد. ازاین‌رو، فقیهان در بسیاری موارد حتی از راهکارهای فرار از ربا (حیل ربا) نیز منع می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵، ص ۱۰۵).

ازسوی دیگر، آیات و روایات دال بر ممنوعیت کمک بر اثم و عدوان است. اثم شامل همه گناهان و مقدمات آن می‌شود و عدوان دشمنی و ستمکاری آشکار است (بجنوردی، ۱۴۱۹ق، ص ۳۰۹)؛ البته معاونت تنها کمک عملی نبوده و حتی شامل کمک‌های فکری نیز می‌شود (فاضل لنکرانی، ۱۴۱۶ق، ص ۴۴۹). یکی از مصادیق این قاعده کمک به انعقاد قراردادهای ربوی است. ازاین‌رو، در روایات هرگونه معاونت در آن مانند کتابت و نویسندگی، شهادت و ضمانت مورد لعن واقع شده است و تصرف در درآمد حاصل از این محل برای آنها جایز نیست (کلینی، ۱۳۶۲، ص ۱۴۴).

همه انواع تأمین مالی خارجی (فاینانس) در قالب نظام رایج بهره در بانکداری بین‌الملل صورت می‌پذیرد. بدین صورت که بانک اعتباردهنده با پرداخت اعتبار هیچ‌گونه مسئولیتی در طرح ندارد و تنها اعتبار تملیک‌شده به متقاضی را بعد از تأیید مدارک به ارائه‌دهنده کالاها و خدمات خارجی می‌دهد و تنها در سررسیدهای تعیین‌شده‌ای اصل و فرع آن را از طرف قرارداد و بانک ضامن دریافت می‌کند. در این فرایند اعتبار ارزی به متقاضی تملیک‌شده و متقاضی ضمانت پرداخت اصل و سود آن را می‌نماید که در اصل مصداق قرض به شرط زیاده است. همان‌طور که در بخش موضوع‌شناسی بیان شد، در این روش تأمین مالی وزارتخانه مربوطه، بانک مرکزی، بانک عامل داخلی، بانک خارجی، بیمه صادرات و متقاضی تسهیلات نقش داشته و با هم در ارتباط می‌باشند؛ البته وزارتخانه مربوطه (وزارت صمت، کشاورزی و تعاون) تنها وظیفه تأیید قرارداد تجاری را دارد و نقش خاصی ندارد؛ بنابراین تنها به بررسی نقش و روابط بقیه عوامل پرداخته می‌شود.

۴-۱. نقش بانک مرکزی در تأمین مالی خارجی (فاینانس)

بانک مرکزی در ابتدا نقش هماهنگی پرداخت وام فاینانس را دارد. بانک مرکزی با بانک‌های خارجی قراردادی کلی مبنی بر گشایش خط اعتباری فاینانس توسط بانک خارجی برای متقاضی با واسطه بانک عامل داخلی منعقد می‌کند. ازسوی دیگر، در اجرای مصوبات شماره ۲۲۶۵۸/ت/۳۳۴۲۲-هـ مورخ ۱۳۸۴/۵/۱ و ۶۹۸۰۷ ت ۳۵۹۱۵-هـ مورخ ۱۳۸۵/۸/۶، ۱۴۲۰۶۴ ت ۵۳۵۲۸-هـ مورخ ۱۳۹۵/۱۱/۱۴ هیئت وزیران و دستورالعمل چگونگی صدور مجوز تأمین مالی خارجی (فاینانس) موضوع مصوبه شماره ۹۶/۱۴۴۷۴۲۲ مورخ ۱۳۹۶/۷/۲۲ شورای اقتصاد گشایش اعتبار اسنادی کالایی، خدماتی و یا کالایی خدماتی با استفاده از وام مالی میان / بلندمدت خارجی (فاینانس)، منوط به تأیید شرایط مالی قراردادهای مربوطه از اداره تأمین اعتبارات ارزی بانک مرکزی بوده و پیش از انعقاد قرارداد بین طرفین و با اولویت طرح‌هایی که دارای نیاز ارزی در دوره ساخت و ارزآوری و یا کاهنده نیاز ارزی در دوره بهره‌برداری می‌باشند به تشخیص و تأیید اداره مذکور با رعایت سایر ضوابط مجموعه مقررات ارزی امکان‌پذیر خواهد بود.

براساس ماده ۶۲ قانون محاسبات عمومی کشور یک توافق‌نامه بین بانک مرکزی، وزارت مربوطه، بانک عامل و شرکت دولتی مجری طرح جهت استفاده از بودجه مصوب براساس تضمین نامه صادره توسط سازمان برنامه و بودجه منعقد و براساس آن عمل می‌شود. البته براساس تبصره ۳ ماده ۲ آیین‌نامه افتتاح اعتبار اسنادی موضوع ماده ۶۲ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۸/۰۲/۱۳ متعهد اصلی بازپرداخت مطالبات بانک از این بابت دستگاه متقاضی خواهد بود و تعهد و تضمین وزارت برنامه و بودجه رافع مسئولیت دستگاه متقاضی در بازپرداخت این مطالبات نیست.

بنابه بند ۲ ماده ۶۲ در مورد آن قسمت از کالاها و خدمات موضوع این ماده که به‌موجب قراردادهای منعقد بهای آنها باید تدریجاً و یا به‌طور یکجا در سال‌های بعد به فروشنده پرداخت شود. افتتاح اعتبار اسنادی توسط بانک مرکزی ایران بدون پیش‌دریافت بهای کالاها و خدمات مزبور با تعهد وزارت برنامه و بودجه مشعر بر پیش‌بینی اعتبار لازم در بودجه سال‌های مربوط مجاز خواهد بود. بانک مرکزی در مورد شرکت‌های غیر دولتی به‌طور مستقیم قرارداد اعطای تسهیلات با مشتری نداشته و مصرف این خط اعتباری را به بانک‌های عامل داخلی واگذار می‌کند. در نوسانات ارزی و عدم کفایت مبلغ تعهدی بانک مرکزی نیز مابه‌التفاوت واریزی آن برعهده متقاضی تأمین مالی است. براساس این، چه در بانک‌های دولتی و چه غیردولتی، بانک مرکزی تنها سیاست‌گذار و ارائه‌دهنده بخشی از خدمات پایه به متقاضیان تأمین مالی خارجی به‌صورت غیر انتفاعی می‌باشد.

با توجه به اینکه بند ۱ ماده ۱ قانون عملیات بانکی رعایت ضوابط اسلامی را از اهداف نظام بانکی می‌داند، همچنین بند الف ماده ۳ قانون بانک مرکزی استقرار بانکداری اسلامی دانسته، وظیفه بانک مرکزی در تأمین مالی خارجی نیز هدایت نظام بانکی و نظام تأمین مالی کشور به سمت عملیات مطابق با شرع می‌باشد.

۴-۲. نقش بانک داخلی در تأمین مالی خارجی (فاینانس)

بانک عامل داخلی به عنوان واسطه بین بانک خارجی و وام‌گیرنده، عمل کرده و تعهد پرداخت هزینه‌ها، اصل و بهره پرداختی متقاضی فاینانس به بانک خارجی را برعهده می‌گیرد. بانک خارجی به پشتوانه اعتبار اسنادی بانک داخلی این تسهیلات را در اختیار وام‌گیرنده قرار می‌دهد. همچنین نظارت در اجرای طرح نیز حسب وظایف ذاتی برعهده بانک عامل داخلی است. بانک عامل در مقابل ارائه این خدمات کارمزد دریافت می‌کند. در اصل بانک عامل داخلی قرارداد گشایش اعتبار اسنادی با شرکت متقاضی فاینانس منعقد کرده و بابت خدماتی که ارائه می‌کند، کارمزدهای معمول اعتبار اسنادی را دریافت می‌نماید که میزان آن توسط بانک مرکزی تعیین می‌شود. در این صورت بانک عامل نقش ضامن را برعهده دارد.

در صورتی که متقاضی، دیون خود را در سررسید به هر دلیلی به بانک خارجی پرداخت ننمود، پرداخت آن برعهده بانک داخلی است. پس از پرداخت، بانک عامل اصل دیون پرداختی را به همراه وجه التزام تخلف از قرارداد از محل منابع، وثائق و یا تضامین متقاضی وصول می‌کند. با توجه اینکه دریافت هرگونه اجرت بر این خدمات توسط بانک عامل داخلی به دلیل ربوی بودن فرایند، شرعاً غیرمجاز بوده و از مصادیق مباشرت در فرایند ربا و اکل مال به باطل است؛ البته گاه بانک عامل داخلی مبالغی را افزون بر وام خارجی به عنوان سهم در طرح و در قالب تسهیلات مشارکت مدنی یا جعاله به متقاضی پرداخت می‌نماید. در این موارد بانک عامل در نقش شریک و یا جاعل در قالب مقررات بانکداری بدون ربا کشور می‌باشد.

۴-۳. نقش متقاضی در تأمین مالی خارجی

متقاضی تسهیلات مالی خارجی در اصل گیرنده وام می‌باشد. در قرارداد تأمین مالی خارجی وظیفه پرداخت کارمزد خدمات بانک مرکزی و بانک داخلی و خارجی، پرداخت حق بیمه و در نهایت بازپرداخت اصل و بهره وام دریافتی را برعهده دارد. باید توجه داشت دریافت‌کننده اعتبار، وجهی را دریافت نمی‌کند؛ بلکه وجوه در حساب ارائه‌کننده کالاها یا خدمات کارسازی می‌شود که اغلب از شرکت‌های خارجی هستند. از این رو، تأمین اعتبار برای ارائه کالا یا خدمات شرکت خارجی مورد نظر می‌باشد. براساس مبانی فقهی نقش متقاضی تأمین مالی خارجی، قرض‌گیرنده است و جاعل در دریافت کلیه خدمات از شرکت خارجی و بیمه و... می‌باشد. با توجه به اینکه بانک خارجی در مقابل پرداخت وام بهره می‌گیرد و اعتبار پرداختی قرض با بهره در قالب نظام بهره بانکی بین‌الملل است، متقاضی ضامن پرداخت زیاده بهره (ربا) به بانک خارجی است.

۴-۴. نقش بانک خارجی در تأمین مالی خارجی

بانک خارجی در اصل تأمین‌کننده اعتبار و وام‌دهنده به نفع شرکت داخلی است که در ازای پرداخت وام مطابق ضوابط بانک، بهره‌ای را براساس تاریخ‌های مندرج در قرارداد از متقاضی بهره دریافت می‌کند. البته همان‌طور که بیان شد، ارز پرداختی از طرف وام‌گیرنده و بعد از دریافت اسناد و مدارک طبق قرارداد، به حساب فروشنده خارجی واریز می‌شود. منتهی وام‌گیرنده ضامن اصل و بهره وام می‌باشد. بهره وام بانکی خارجی از جهت فقه اسلامی ممنوع بوده و مصداق قرض با زیاده و ربای قرضی می‌باشد.

۴-۵. تخلف مشتری در عمل به تعهدات

بانک عامل بیشترین ارتباط را با متقاضی دارد. بانک عامل ابتدا باید قرارداد تجاری یا پیش‌فاکتور و یا فاکتور تأییدشده توسط وزارتخانه

مربوطه را دریافت و برای مشتری ثبت سفارش کند. با توجه به اینکه متقاضی مکلف به تأمین ۱۵ درصد مبلغ قرارداد است، از این‌رو، حداکثر ۱۵ درصد مبلغ قرارداد به صورت پیش‌پرداخت یا میان‌پرداخت در اعتبار اسنادی مطابق متن قرارداد تجاری / پیش‌فاکتور / فاکتور پرداخت می‌کند که در ادامه آمده است.

الف) پیش‌پرداخت در مقابل ضمانت‌نامه معتبر بانکی بدون قید و شرط به همان میزان؛

ب) میان‌پرداخت در مقابل صد درصد هر بخش از اسناد حمل کالا و یا صورتحساب‌های انجام خدمات که به تأیید کارفرما رسیده باشد. برای انجام این موارد بانک عامل، با متقاضی استفاده از تسهیلات فاینانس، یک قرارداد جعاله گشایش اعتبار اسنادی منعقد می‌کند که براساس مفاد آن، در صورت استتکاف یا نکول مشتری در بازپرداخت اقساط به بانک خارجی، ضمانت پرداخت آن برعهده بانک عامل داخلی است. روشن است که دریافت اجرت در قرارداد جعاله در صورتی که اصل انجام خدمت حلال باشد منع شرعی ندارد؛ ولی با توجه به غیر شرعی بودن عملیات فوق (قرض ربوی) دریافت هرگونه اجرت بابت خدمات توسط بانک‌های عامل غیرمجاز و اکل مال به باطل محسوب می‌شود.

همچنین، بانک افزون‌بر اجرت خود بابت ارائه خدمات فاینانس، هزینه‌های تبعی و افزایش ریالی ارز مورد نیاز به دلیل نوسانات نرخ ارز از دیگر مواردی است براساس توافق برعهده مشتری بوده و ملزم به تأمین آن است. بانک عامل داخلی در صورت تخلف مشتری از پرداخت اقساط و دیون در سررسیدهای مقرر، ملزم به پرداخت وجوه می‌باشد. بانک عامل بعد از پرداخت دیون مشتری به بانک خارجی، مبالغ را از مشتری مطالبه و از محل حساب‌های مشتری نزد بانک عامل و یا سایر بانک‌ها یا تضامین و وثایق او براساس وجه التزام تأخیر مطابق با مصوبات شورای پول و اعتبار برداشت می‌کند. چون اصل تأمین مالی خارجی (فاینانس) با شبهه ربا مواجه است، انجام این عملیات و همچنین دریافت و پرداخت اجرت و وجه التزام نیز مشکل دارد.

۵. راهکارهای مناسب جهت استفاده از تسهیلات فاینانس

با توجه به ممنوعیت دریافت و پرداخت هرگونه ربا در شرع مقدس، باید به دنبال راهکارهای جایگزین مالی اسلامی بود. تأمین مالی خارجی (فاینانس) را می‌توان به روش‌های زیر تصحیح نمود:

الف) تأمین مالی در قالب تسهیلات مرابحه: مرابحه بانکی، قراردادی است که در سال ۱۳۸۹ هیئت وزیران بنا به پیشنهاد بانک مرکزی، به همراه عقود استصناع، و خرید دین را به تسهیلات اعطایی بانک‌ها به «آیین‌نامه فصل سوم عملیات بانکی بدون ربا»، الحاق شد. بنا به ماده ۱ دستورالعمل اجرایی عقد مرابحه، «مرابحه قراردادی است که به موجب آن عرضه‌کننده، بهای تمام‌شده اموال و خدمات را به اطلاع متقاضی می‌رساند و سپس با افزودن مبلغ یا درصدی اضافی به عنوان سود، آن را به صورت نقدی، نسیه دفعی یا اقساطی، به اقساط مساوی و یا غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای معین به متقاضی واگذار می‌کند». برخی از فقیهان دامنه قرارداد مرابحه یکی از اقسام قرارداد بیع (خرید و فروش) که بنابه نظر برخی فقها تنها محدود به کالاها نبوده و در مورد خدمات نیز کاربرد دارد؛ البته از دیدگاه فقیهانی که بیع مرابحه‌ای خدمات را قبول ندارند صلح مرابحه‌ای خدمات این قرارداد هم برای خرید کالا و هم خدمات قابلیت کاربرد دارد، بدون اشکال است (موسویان، ۱۳۹۰، ص ۴۲).

تصویر فاینانس خارجی در قالب عقد مرابحه بدین صورت است که اگر مشتری (تأمین مالی‌شونده داخلی) نیاز به کالاها و خدمات خارجی داشته باشد، می‌تواند از قالب قرارداد مرابحه جهت تأمین مالی خارجی بهره‌برد. در این روش بانک عامل خارجی (تأمین‌کننده مالی خارجی)، کالاها و خدمات درخواستی طرف ایرانی را مستقیماً از ارائه‌دهنده آن (شرکت خارجی) خریداری نموده و به صورت نسیه اقساطی یا یکجا سررسید، به شرکت متقاضی داخلی واگذار نماید. براساس این، نقش بانک عامل خارجی فروشنده کالاها و خدمات به مشتری داخلی به صورت نسیه است. این تسهیلات تفاوتی با تسهیلات پرداختی مرابحه داخلی نداشته و می‌تواند براساس مقررات داخلی، تنها با نرخ پیشنهادی بانک خارجی تنظیم شود. بانک عامل خارجی توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در هنگام مذاکره در این خصوص تفهیم شده و قرارداد مطابق توضیح تنظیم می‌شود. همچنین، بانک عامل خارجی می‌تواند بانک و یا مشتری را در خرید کالا و

خدمات وکیل نماید (مراجه وکالتی) به این صورت که بانک خارجی، بانک عامل داخلی و یا خود مشتری را وکیل کند از طرف بانک خارجی، کالاها و خدمات را برای بانک خارجی بخرد و سپس آن را از طرف بانک خارجی به خود مطابق توافق طرفین بفروشد. بقیه الزامات قراردادی از قبیل بیمه، تضامین و وثایق، وجه التزام و تخلف به عنوان شروط ضمن قرارداد مراجه فوق درج می شود.

به دیگر سخن، در این روش، نقش بانک مرکزی به عنوان مذاکره کننده اصلی با طرف خارجی (بانک مرکزی کشور خارجی یا بانک های عامل خارجی)، ارائه دهنده خدمات به بانک های عامل داخلی و متقاضیان تأمین مالی داخلی می باشد. بانک عامل داخلی نیز تضمین کننده مشتری داخلی نسبت به بانک خارجی و ارائه دهنده خدمات و در نهایت تسویه برای مشتری داخلی می باشد. رابطه مشتری داخلی و بانک عامل خارجی نیز رابطه خریدار و فروشنده کالا و خدمات به صورت نسبه (اقساطی یا یکجا سررسید) می باشد. به نظر می رسد این روش بیشترین مشابهت را با روش فعلی تأمین مالی فاینانس دارد. همچنین، این قرارداد در تمامی بانک های اسلامی دنیا به عنوان یک قرارداد پرکاربرد مورد استفاده می باشد. با توجه به سابقه تأمین مالی اسلامی در میان نهادهای مالی بین المللی و وجود پنجره های اسلامی در صنعت بانکداری بین الملل این روش بر دو راهکار دیگر ترجیح دارد.

ب) تأمین مالی در قالب تسهیلات جعاله: جعاله عبارت است از ملتزم شدن به عوض معلومی بر کاری که حلال و مورد قصد و توجه باشد (امام خمینی ره، ۱۴۲۵ هـ.ق، ج ۲، ص ۵۱۳). براساس ماده ۱ دستورالعمل اجرایی جعاله مصوب ۱۳۶۳ «منظور از جعاله در این دستورالعمل عبارت است از التزام شخص «جاعل» یا «کارفرما» به ادای مبلغ یا اجرت معلوم (جعل) در مقابل انجام عمل معین، «طبق قرارداد» طرفی که عمل را انجام می دهد «عامل» یا «پیمانکار» نامیده می شود». ماده ۲ همان دستورالعمل چنین است: «بانک ها می توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش امور تولیدی، بازرگانی و خدماتی با تنظیم قرارداد به عنوان عامل یا عندالاقضا به عنوان «جاعل» مبادرت به جعاله نمایند». البته این روش در ارائه خدمات منحصر می باشد. بدین صورت که مشتری داخلی یا بانک عامل ایرانی درخواست ارائه خدمات از بانک خارجی می نماید؛ بانک خارجی تأمین کننده اعتبار، این خدمات را به صورت نقد، از شرکت خارجی خریداری و به صورت نسبه به مشتری داخلی ارائه می نماید. در این روش لازم است ابتدا بانک مرکزی یا بانک عامل داخلی با طرف خارجی (بانک مرکزی کشور خارجی یا بانک عامل خارجی) مذاکره نماید تا براساس قالب قرارداد جعاله با نرخ و شرایط توافقی خدمات تأمین مالی خارجی را به متقاضی داخلی ارائه نماید. قرارداد جعاله نیز می تواند توسط خود بانک عامل خارجی انجام پذیرد و یا همانند رویه داخلی حاکم بر نظام بانکی کشور به صورت وکالتی انجام شود، بدین صورت که بانک خارجی تأمین کننده اعتبار، مشتری و یا بانک عامل ایرانی را وکیل کند تا توسط پیمانکار مناسب از طرف بانک خارجی این خدمات به مشتری ایرانی ارائه شود و بانک خارجی اجرت خود را به صورت اقساطی دریافت کند. این روش به جعاله وکالتی مشهور می باشد.

لوازم و قواعد اجرایی این روش نیز به دلیل سابقه در نظام بانکی کشور در مقررات موجود بانکی قابل مشاهده است؛ بنابراین بانک مرکزی می تواند ابتدا با بانک مرکزی یا بانک های عامل خارجی براساس آن مقررات اقدام به مذاکره و توافق نماید تا بانک های عامل و مشتریان تأمین مالی خارجی در ایران بتوانند براساس ضوابط صحیح شرعی اقدام به تأمین مالی نمایند. تنها مسئله ای که در این روش وجود دارد، پیچیدگی قرارداد جعاله وکالتی است؛ زیرا جعاله وکالتی به جعاله اولیه و ثانویه تفکیک می شود. در جعاله اولیه بانک عامل خارجی به عنوان پیمانکار (عامل) می پذیرد خدمات را از شرکت ارائه دهنده خدمات خارجی دریافت کرده و به مشتری (جاعل) ارائه دهد و در جعاله ثانویه بانک عامل خارجی به عنوان جاعل مشتری داخلی و یا بانک عامل را وکیل خود می کند تا با یک پیمانکار مناسب قرارداد جعاله منعقد نماید تا پیمانکار همان خدمات را از طرف بانک خارجی به متقاضی ارائه نماید.

به بیان خلاصه همانند روش قبل در این روش نقش بانک مرکزی به عنوان مذاکره کننده اصلی با طرف خارجی (بانک مرکزی کشور خارجی یا بانک های عامل خارجی)، ارائه دهنده خدمات به بانک های عامل داخلی و متقاضیان تأمین مالی داخلی می باشد. بانک عامل داخلی نیز تضمین کننده مشتری داخلی نسبت به بانک خارجی و ارائه دهنده خدمات و در نهایت تسویه برای مشتری داخلی می باشد؛ ولی رابطه بانک عامل خارجی و مشتری در این روش، پیمانکار و کارفرما (جاعل و عامل در جعاله) می باشد. به نظر می رسد با وجود این مسائل راه حل اول (مراجه وکالتی) بر جعاله وکالتی ترجیح می یابد.

ج) **تأمین مالی در قالب خرید دین:** خرید (فروش یا تنزیل) دین یا همان «بیع دین» عقد بیعی است که در آن، طلب واقعی موضوع فروش قرار می‌گیرد. در مورد خرید دین موجد قبل از سررسید بین فقهای مسلمان اختلاف است. مشهور فقهای شیعه، شافعیه، مالکیه بیع دین را جایز دانسته و فقهای حنبلی و حنفی باطل می‌دانند (موسویان و میثمی، ۱۳۹۴، ص ۸۶). ماده ۱ دستورالعمل اجرایی عقد خرید دین چنین است: «خرید دین قراردادی است که به موجب آن شخص ثالثی، دین مدت‌دار بدهکار را به کمتر از مبلغ اسمی آن به صورت نقدی از داین خریداری می‌کند». مبلغ اسمی رقمی است که در متن اسناد و اوراق تجاری ذکر شده و حاکی از میزان دین می‌باشد.

در این روش بانک خارجی به فروشنده کالا و خدمات تضمین می‌دهد که تمام یا بخشی از بدهی او را از متقاضی تأمین مالی (فاینانس) را تنزیل نماید. مبلغ تنزیل شده در اصل همان مبلغ اصلی اعتبار درخواستی است. نرخ تنزیل در اصل همان نرخ بهره مدنظر بانک خارجی می‌باشد. بنابراین مشتری تأمین اعتبار بعد از خرید کالا و خدمات درخواستی خود اسناد مربوطه را به بانک خارجی تحویل می‌دهد و بانک خارجی نیز بدهی او به شرکت خارجی را تنزیل و مبلغ را به حساب آن شرکت واریز می‌نماید. مشتری مکلف است در سررسید اصل مبلغ را به بانک خارجی پرداخت نماید. این روش هم در مورد خرید کالا و هم خدمات قابلیت دارد.

در صورتی که بانک خارجی حاضر به همکاری از طریق روش‌های پیشنهادی نشد و استفاده از منابع مالی خارجی برای کشور ضروری باشد، دولت اسلامی از باب مصلحت، مجاز به استفاده از این منابع خواهد بود (علیدوست، ۱۳۸۷، ص ۳۵-۵۸ و شاه سنایی، ۱۳۹۰). مصلحت در فقه اهل سنت و شیعه از دو مفهوم مجزا برخوردار است. آنچه از نظر فقه شیعه قابل توجیه است، در سه محور خلاصه می‌شود: اول: حفظ نظام و حکومت اسلامی؛ مانند مسائل مربوط به انتخابات، شرایط ویژه رئیس‌جمهوری، و نمایندگان و انتخاب‌کنندگان.

دوم: حفظ نظم جامعه: براساس این دو نوع مصلحت بسیاری از احکام مستحده شکل می‌گیرد؛ زیرا حفظ نظام و حفظ نظم جامعه از مهم‌ترین اهداف اسلام است که انحراف از آن جایز نیست. مسائلی مانند نظام بانکداری، و بخش مهمی از نظام پولی، و مسائل اقتصادی امروز.

سوم: آنچه مربوط به تعارض اهم و مهم است؛ یعنی هرگاه دو مصلحت که مورد توجه و قبول فقه اسلام است، در مقابل یکدیگر قرار گیرند، باید مصلحت اهم را ترجیح داد و مهم را فدای آن کرد؛ مانند محدود کردن پاره‌ای از معاملات، و صادرات و واردات کشور، که سلطه مردم را بر اموالشان محدود می‌کند؛ ولی اهداف مهمی را احیا می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق، ج ۳، ص ۵۶۵)؛ البته تشخیص مصادیق مصلحت با مراجع ذیصلاح تصمیم‌گیر بالادستی همچون مجمع تشخیص مصلحت نظام است.

در پایان گفتنی است که تبصره بند «الف» ماده ۴ قانون برنامه ششم کشور تأکید دارد که استفاده دستگاه‌های اجرایی از تسهیلات مالی خارجی با اولویت تأمین مالی اسلامی در طول اجرای قانون برنامه ششم در قالب قوانین بودجه سنواتی مجاز است. مطابق بند «الف» ماده ۳ قانون بانک مرکزی مصوب ۱۴۰۲، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان مسئول استقرار بانکداری اسلامی، وظیفه مذاکره با بانک‌های مرکزی یا بانک‌های عامل خارجی و همچنین تهیه مقررات و شرایط لازم جهت اجرایی‌سازی تأمین مالی خارجی براساس روش‌های منطبق بر شریعت را دارد.

منابع

۱. ایمانی مرکید، مقصود و نعیمه درویشی. (۱۴۰۰). «منابع، روش‌ها و قراردادهای تأمین مالی در طرح‌های نفت و گاز». حقوق فناوری‌های نوین، ۲(۳): ۳۱-۵۸.
۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۰). آیین‌نامه اجرایی عقد مرابحه ۹۰/۱۴۱۶۹۶، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۳. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۱). مقررات ارزی: بخش چهارم تسهیلات ارزی، اداره سیاست‌ها و مقررات ارزی، شماره ۰۱/۱۱۷۱۳۲، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۴. بجنوردی، سیدمحمد بن حسن موسوی. (۱۴۱۹ق). قواعد الفقهیه. ج ۱، چاپ اول، قم: نشر الهادی.
۵. حاجیانی، موسی و محمدحسین صبحیه. (۱۳۹۶). «بررسی مشکلات فاینانس خارجی در طرح‌های عمرانی و ارائه راهکار (نمونه موردی سد رودبار لرستان)». کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مجموعه مقالات ششمین کنفرانس الگوی ایرانی پیشرفت رتبه ملی، ص ۵۰۷۹ تا ۵۰۹۱.
۶. حسینیلو، عبدالرضا و علی پورقصاب امیری. (۱۳۹۷الف). «بررسی مسئولیت مدنی بانک‌ها در قبال کمک‌های فنی، اقتصادی، مالی طرح‌های عمرانی و تولیدی از طریق تسهیلات فاینانس بانکی، مطالعات اقتصاد». مدیریت مالی و حسابداری، ۴(۲): ۱۳۷-۱۴۹.
۷. حسینیلو، عبدالرضا و علی پورقصاب امیری. (۱۳۹۷ب). «بررسی مسئولیت مدنی بانک‌ها در قبال جبران خسارت ناشی از تخلف در قراردادهای فاینانس بانکی». مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، ۴(۱): ۱۵۳-۱۶۱.
۸. خمینی، روح‌الله. (۱۴۲۵ق). تحریرالوسیله. ج ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۹. زمانی فراهانی، مجتبی. (۱۳۸۶). بانکداری خارجی. جلد ۲، تهران: انتشارات ترمه.
۱۰. سامی، محمدجواد و الهام درکی. (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر موانع حقوقی فاینانس در سرمایه‌گذاری خارجی بر اقتصاد ایران». تحقیقات نوین میان رشته‌ای حقوق، ۱(۳): ۱۸-۲۹.
۱۱. شاه‌سنایی، محمد. (۱۳۹۰). «مصلحت نظام از دیدگاه امام و رهبری». رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی قم.
۱۲. شورای اقتصاد. (۱۳۹۶). دستورالعمل مصوب درخصوص درخواست صدور مجوز استفاده از تسهیلات مالی خارجی (فاینانس)، شماره ۱۴۴۷۴۲۲ مورخ ۱۳۹۶/۰۷/۲۲، سازمان برنامه بودجه جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. صابر، محمدرضا. (۱۳۸۶). «مطالعه تطبیقی ماهیت حقوقی قراردادهای بیع متقابل و جایگاه قانونی آن». حقوقی بین‌المللی، ۲۴(۳۷): ۲۴۳-۲۹۶.
۱۴. صحرانورد، اسدالله. (۱۳۸۱). «تأملی بر بیع متقابل در قراردادهای نفتی ایران». پژوهش‌های حقوقی، ۱(۲): ۹۹-۱۲۷.
۱۵. علیدوست، ابوالقاسم. (۱۳۸۷). «مصلحت در فقه امامیه». حقوق اسلامی، ۵(۱۸): ۳۵-۵۸.
۱۶. فاضل‌لنکرانی، محمد. (۱۴۱۶ق). القواعد الفقهیه. ج ۱، چاپ اول، قم: چاپخانه مهر.
۱۷. فیضی چکاب، غلام نبی؛ تقی‌زاده، ابراهیم؛ فهیمی، عزیزاله و خداداد خدادادی دشتکی. (۱۳۹۴). «بررسی موانع و کاستی‌های تأمین مالی خارجی در حقوق ایران». پژوهش حقوق خصوصی، ۳(۱۱): ۱۴۹-۱۷۸.
۱۸. کلینی، شیخ. (۱۳۶۲). الکافی. ج ۵، تهران: انتشارات اسلامیه.
۱۹. مجلس شورای اسلامی. (۱۳۶۶). قانون محاسبات عمومی کشور، مجلس شورای اسلامی ایران.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۵). بررسی طرق فرار از ربا. قم: مدرسه الامام علی بن ابی‌طالب (علیه السلام).
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر. (۱۴۲۷). استفتانات جدید. چاپ دوم، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی‌طالب (علیه السلام).
۲۲. موسوی اصفهانی، زینب سادات؛ عسگرخانی، ابومحمد و منصور عطاشنه. (۱۳۹۹). «صنعت نفت و شیوه‌های تأمین مالی (فاینانس) در ایران». پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۱(۴۵): ۱۶۳-۱۸۳.
۲۳. موسویان، سیدعباس و حسین میثمی. (۱۳۹۴). بانکداری اسلامی (۱): مبانی نظری - تجارب عملی. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی.

۲۴. موسویان، سیدعباس. (۱۳۹۰). «امکان‌سنجی قرارداد مرابحه در بانکداری بدون ربا». فصلنامه روند پژوهش‌های اقتصادی، ۱۹(۵۹): ۳۳-۵۷.

References

25. Ali Doost, Abolghasem (2008). Expediency in Imamiyya Jurisprudence. Islamic Law, 18, 35-58 [In Persian].
26. Bojnordi, Seyyed Mohammad bin Hasan Mousavi (1998). Qawā'ed al-Fiqhiyya, Jeld 1, Chap 1, Qom: Nashr al-Hādi [In Persian].
27. Bānk-e Markazi-ye Jomhūri-ye Eslāmi-ye Irān (2022). Moghararāt-e Arzi: Bakhsh-e Chahārom, Tashilāt-e Arzi, Edāreh-ye Siāsathā va Moghararāt-e Arzi, Shomāreh 117132/01, Bānk-e Markazi-ye Jomhūri-ye Eslāmi-ye Irān. [In Persian].
28. Bānk-e Markazi-ye Jomhūri-ye Eslāmi-ye Irān (2011). *Āyīn-nāmeḥ-ye Ejṛā'i-ye 'Aqd-e Morābaheh, Shomāreh 141696/90*, Bānk-e Markazi-ye Jomhūri-ye Eslāmi-ye Irān. [In Persian].
29. Clews, R. J. (2016). Project Finance for the International Petroleum Industry. Elsevier, United States of America.
30. Economic Council (2017). Approved Guidelines Regarding Requesting a License to Use Foreign Financial Facilities (Finance), No. 1447422 dated 07/22/1396, Budget Planning Organization of the Islamic Republic of Iran [In Persian].
31. Feizi Chekāb, Gholām Nabi; Taghizādeh, Ebrāhim; Fahimi, Azizollāh; & Khodādādi Dashtaki, Khodādād (2015). Barresi-ye Mavāne' va Kāsti-hā-ye Tamin-e Māli-ye Khāreji dar Hoquq-e Irān. Pajouheshhā-ye Hoquq-e Khosousi, 3(11), 149–178. [In Persian].
32. Fāzel Lankarāni, Mohammad (1995). Al-Qawā'ed al-Fiqhiyya, Jeld 1, Chap 1, Qom: Chāpkhāneh-ye Mehr. [In Persian]
33. Frederick, Tung & Krishnamurthy, ubramanian (2014). Law and project finance. Journal of Financial Intermediation. 25(C), 154-177.
34. Hājīāni, Musā, & Sobhiyeh, Mohammad Hossein (2017). Barresi-ye Moshkelāt-e Fāynāns-e Khāreji dar Tarhhā-ye 'Omrāni va Erā'eh-ye Rāhkar (Nemouneh-ye Mourdi-ye Sadd-e Rudbār-e Lorestān). Konferāns-e Olgou-ye Eslāmi Irāni-ye Pishraft, Majmou'eh-ye Maqālāt-e Sheshomin Konferāns-e Olgou-ye Irāni-ye Pishraft, 5079–5091. [In Persian].
35. Hosseinlou, Abdolrezā, & Pourghassāb Amiri, Ali (2018a). Barresi-ye Mas'ouliyat-e Madani-ye Bānkhā dar Qebāl-e Komak-hā-ye Fanni, Eqtesādi, Māli-ye Tarhhā-ye 'Omrāni va Towlidi az Tarigh-e Tashilāt-e Fāynāns-e Bānki. Motāle'āt-e Eqtesād, Modiriyat-e Māli va Hesābdāri, 4(2), 137–149. [In Persian].
36. Hosseinlou, Abdolrezā, & Pourghassāb Amiri, Ali (2018b). Barresi-ye Mas'ouliyat-e Madani-ye Bānkhā dar Qebāl-e Jabrān-e Khesārat-e Nāshi az Takhalof dar Qarārdād-hā-ye Fāynāns-e Bānki. Motāle'āt-e 'Oloum-e Siāsi, Hoquq va Feqh, 4(1), 153–161. [In Persian].
37. Imāni Merkid, Maghsoud, & Darvishi, Na'imeh (2021). Manābe', Raveshhā va Qarārdād-hā-ye Tamin-e Māli dar Tarhhā-ye Naft va Gāz. Hoquq-e Fanāvāri-hā-ye Nowin, 2(3), 31–58. [In Persian]
38. Imani Markid, Maghsoud and Darvishi, Naeimeh (1400). Sources, Methods, and Financing Contracts in Oil and Gas Projects. 3, 31-58 [In Persian].
39. Islamic Consultative Assembly (1987). The Law of the General Accounting of the Country. Islamic Consultative Assembly of Iran [In Persian].
40. Khomeini, Ruhollāh (2004). Tahrir al-Wasila, Jeld 2, Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Eslāmi. [In Persian].

41. Makārem Shirāzi, Nāser (2006). *Barresi-ye Toroq-e Farār az Rebā*, Qom: Madreseh-ye Emām Ali ibn Abi Tāleb. [In Persian].
42. Makārem Shirāzi, Nāser (2006). *Esteftā'āt-e Jadid*, Chap 2, Qom: Enteshārāt-e Madreseh-ye Emām Ali ibn Abi Tāleb. [In Persian].
43. Mousaviān, Seyyed Abbās (2011). *Emkān-sanji-ye Qarārdād-e Morābaheh dar Bānkāri bedoun-e Rebā*. *Faslnāme*-ye Ravand-e Pajouheshhā-ye Eqtesādi, 19(59), 33–57. [In Persian].
44. Mousaviān, Seyyed Abbās, & Meysāmi, Hossein (2015). **Bānkāri-ye Eslāmi (1): Mabāni-ye Nazari – Tajārob-e 'Amali**, Tehran: Pajouheshkadeh-ye Pooli va Bānki. [In Persian].
45. Mousavi Esfāhāni, Zeynab Sādāt; Asgar Khāni, Abu Mohammad; & Atāshāneh, Mansour (2020). *San'at-e Naft va Shiveh-hā-ye Tamin-e Māli (Fāynāns) dar Irān*. *Pajouheshhā-ye Siāsi va Beyn al-Melali*, 45, 163–183. [In Persian].
46. Sābet, Mohammad Rezā (2007). *Motāle'eh-ye Tatbiqi-ye Māhiyat-e Hoquqi-ye Qarārdād-hā-ye Bey' al-Moqābel va Jāygāh-e Qānoui-ye Ān*. *Hoquq-e Beyn al-Melal*, 24(37), 243–296. [In Persian].
47. Saharnouroud, Asadollāh (2002). *T'amoli bar Bey' al-Moqābel dar Qarārdād-hā-ye Nafti-ye Irān*. *Pajouheshhā-ye Hoquqi*, 1(2), 99–127. [In Persian].
48. Sāmi, Mohammad Javād, & Darki, Elhām (2021). *Barresi-ye Ta'sir-e Mavāne'-e Hoquqi-ye Fāynāns bar Sarmāye-gozāri-ye Khāreji dar Eqtesād-e Irān*. *Tahqiqāt-e Nowin-e Miyān-reshteh'i-ye Hoquq*, 1(3), 18–29. [In Persian].
49. Shahsanā'i, Mohammad (2011). *Maslahat-e Nezām az Didgāh-e Emām va Rahbari*. *Resāleh-ye Kāršenāsi-ye Arshad*, Dāneshgāh-e Ma'āref-e Eslāmi-ye Qom. [In Persian].
50. Zamāni Farāhāni, Mojtābā (2007). *Bānkāri-ye Khāreji*, Jeld 2, Tehran: Enteshārāt-e Termeh.

پیوست‌ها

پیوست ۱. جدول عناوین کارمزد خدمات بانکی

۴- اعتبارات اسنادی وارداتی با استفاده از تأمین مالی از منابع خارجی (فاینانس)

۴-۱	گشایش اعتبار اسنادی فاینانس		
۴-۲	هزینه پذیرش تعهد توسط بانک گشایش کننده		
۴-۳	هزینه کارشناسی ارزی طرحهای فاینانس		
۴-۴	بررسی، کنترل، ظهروپرسی و واریز استاد		
۴-۵	پرداخت هزینه های جانبی (شامل: حق بیمه صادراتی، پرداخت هزینه تعهد و هزینه مدیریت) و پیش پرداخت		
۴-۶	تمدید اعتبارات اسنادی فاینانس		
۴-۷	سایر کارمزدها		

پیوست ۲

INDIA NON JUDICIAL	
Government of National Capital Territory of Delhi	
e-Stamp	
	
सत्यमेव जयते	
Certificate No.	: IN-DL1419026234558M
Certificate Issued Date	: 05-Dec-2014 11:10 AM
Account Reference	: IMPACC (PF)/ di763913/ DELHI/ DL-DLH
Unique Doc. Reference	: SUBIN-DL76391379670011740222M
Purchased by	: EXPORT IMPORT BANK OF INDIA
Description of Document	: Article Others
Property Description	: Not Applicable
Consideration Price (Rs.)	: 0 (Zero)
First Party	: EXPORT IMPORT BANK OF INDIA
Second Party	: Not Applicable
Stamp Duty Paid By	: EXPORT IMPORT BANK OF INDIA
Stamp Duty Amount(Rs.)	: 100 (One Hundred only)
	
Please write or type below this line.....	
FRAMEWORK AGREEMENT DATED DECEMBER 23, 2014	
BETWEEN	
BANK KESHAVARZI; BANK OF INDUSTRY AND MINE; BANK PASARGAD; EN BANK (BANK EGHTEHAD NOVIN); KARAFARIN BANK; PARSIAN BANK; SAMAN BANK	
AND	
EXPORT DEVELOPMENT FUND, a fund administered by EXPORT-IMPORT BANK OF INDIA	
Export Development Fund	Bank Keshavarzi
Bank of Industry and Mine	Bank Pasargad
En Bank	Karafarin Bank
Parsian Bank	Saman Bank
Statutory Alert: 1. The authenticity of this Stamp Certificate should be verified at "www.stikestamp.gov". Any discrepancy in the details on this Certificate and as available on the website renders it invalid. 2. The onus of checking the legitimacy is on the users of the certificate. 3. In case of any discrepancy please inform the Competent Authority.	